

Suprimarea vieții confesionale românești în anii dictatului de la Viena

Dr. Daniela Bălu¹

Acțiunile politico-diplomatice, interesele de factură economică și ascensiunea militară a Germaniei hitleriste, aflată în deceniul patru al secolului XX într-o campanie de hegemonie asupra continentului european, ce părea de nestăvilit, au generat consecințe extrem de nefaste pentru România, dezbinată teritorial prin hotărâri ”arbitrare” luate de puterile politice ale epocii.

După instaurarea regimului nazist în Germania, contextul geo-politic european a fost marcat de violențe, agresiune, expansiune, intensificarea revizionismului și instituirea regimurilor politice totalitare. România, ”obiectul tentativelor revizioniste”², a fost afectată și ea de recrudescența forțelor ultrareacționare. Pierderile teritoriale, umane și economice suferite în anul 1940 au împietat evoluția de ansamblu, firească a societății românești, pentru o perioadă mai scurtă, în cazul Transilvaniei de nord-vest, și de lungă durată pentru celelalte zone pierdute de România.

Basarabiei, nordului Bucovinei și Herței, cedate prin „ultimatumul sovietic”³ din 27-28 iunie 1940, aveau să li se alăture, în drama cesiunilor teritoriale, Cadrilaterul, cedat Bulgariei „fără târguieli”⁴, conform deciziei luate de Hitler, pentru ca amputarea Transilvaniei, prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, să acutizeze major problema fărâmițării teritoriului românesc.

Conducătorii bisericii românești au fost printre primele personalități care și-au exprimat protestul și indignarea față de prevederile dictatului. Mitropolitul ortodox al Ardealului, IPS Nicolae Bălan spunea cu revoltă: „refuz în momentul acesta din întreg sufletul meu și în numele întregului cler și popor al bisericii mele, rezultatul ce s-a făcut cunoscut!”⁵. Arhiepiscopul greco - catolic al Blajului, Alexandru Niculescu, protesta împotriva ruperii de la România „a acelor frați ai noștri, care au suspinat după soarele libertății naționale”⁶.

Cu certitudine anii 1940-1944 au fost ani deosebit de dificili pentru românii ardeleni, confrunțați cu una dintre cele mai dureroase perioade din istoria României, caracteristicile politicii promovate de guvernul maghiar reflectându-se și în viața confesională românească, biserica, vitală în menținerea spiritualității și valorilor identitare, fiind supusă unui proces menit să destructureze caracteristici identitare și să provoace scindări nu numai în unitatea teritorială a românilor, dar și în cea națională⁷.

¹ Muzeul Județean Satu Mare

² Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj, 1972, p. 12. Vezi și Gh. Buzatu, *Politica externă a României în perioada neutralității (septembrie 1939 – iunie 1940)*, în *Istoria Românilor vol. III. România întregită*, coord. I. Scurtu, București, 2003, passim; P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *Repere de cronologie internațională. 1914-1945*, București, 1982.

³ Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Iași, 1998, p. 24.

⁴ *Ibidem*.

⁵ A. Simion, *op.cit.*, p. 203.

⁶ *Ibidem*.

⁷ “Universul”, Nr. 281, 13 Octombrie, 1944, arăta: “Biserica din Ardealul ocupat a avut și ea partea ei largă de suferință, în acțiunea metodică de prigoană și exterminare îndreptată împotriva poporului român”.

Conștientizând rolul deosebit de important pe care biserica îl deținea în cadrul comunităților, ca o forță ce se exercita prin menținerea unității spiritual - identitare a românilor ardeleni, noua stăpânire maghiară a demarat o adevărată campanie opresivă îndreptată împotriva reprezentanților bisericii, precum și un plan de maghiarizare forțată a populației românești, ce includea impunerea renunțării la propria confesiune și convertirea forțată. Deseori, „autoritățile maghiare au încercat să obțină deznaționalizarea românilor rămași în Ungaria prin obligarea lor să-și părăsească credința strămoșească, trecând la una din religiunile ungurești. Pentru a ajunge la acest scop nu s-a omis niciun mijloc”⁸.

Prin ordine confidențiale, autorităților locale maghiare li se punea în vedere să “ceară tuturor românilor din Transilvania de Nord trecerea la Biserica Catolică sau Reformată, iar în caz de nesupunere să-i concedieze din serviciu, să retragă brevetele pentru tutun sau alcool, cei ce vor face cereri de convertire să fie scutiți de muncă obligatorie, iar cei recalitranti să fie reținuți în taberele de muncă”⁹.

Modificarea registrelor de stare civilă, împiedicarea apariției publicațiilor religioase românești, a învățământului în limba română, maghiarizarea antroponimelor au completat acțiunile menite să contribuie la deconstrucția valorilor identitare, culminând cu distrugerea, devastarea, profanarea bisericilor și cimitirelor, expulzarea sau uciderea preoților¹⁰.

Notele diplomatice trimise de guvernul României către Germania și Italia¹¹, subliniau „suferințele tot mai mari ale românilor din Ardealul de Nord”, statul maghiar continuând „prigoana sistematică împotriva slujitorilor bisericii românești... primul obiectiv al pustiirii maghiare după arbitraj a fost Biserica română, slujitorii și credincioșii ei”¹².

Situația confesională a românilor, implicit a instituțiilor ecleziale, se agravase după instaurarea puterii maghiare, care a refuzat să recunoască oficial parohiile românești înființate după anul 1918. Doar Episcopia greco-catolică de la Cluj a fost recunoscută în 1943 de către autoritățile de la Budapesta. Această politică a avut consecințe grave și sub aspect economic, deoarece episcopatele nerecunoscute nu primeau subvenții din partea statului maghiar, ele beneficiau doar ocazional de „Gnadenbeweise” („dovezi de milă”), sume de bani ce erau mult sub nivelul subvențiilor acordate bisericilor maghiare și nevoilor proprii ale episcopatelor românești¹³.

Persecutarea fizică și psihică a preoților, pauperizarea lor economică, dărâmarea sau închiderea bisericilor, desființarea parohiilor, expulzarea și refugiarea clerului, trecerile forțate la alte religii¹⁴, au generat transformări importante în viața confesională a comunităților românești.

Din totalul de 1660 parohii greco – catolice existente înainte de august 1940, având 1632 de preoți, după dictat au rămas 927 de parohii cu 740 preoți¹⁵.

Din Episcopia greco-catolică a Maramureșului au fost trecuți „sub presiuni și amenințări la confesiunile romano-catolică și reformată un număr de 3.243 de credincioși”¹⁶, fiind expulzați sau obligați „să se refugieze în România 40 de preoți”¹⁷.

⁸ Arhivele Naționale ale României, Fond *Delegatul Marelui Stat Major pe lângă Comisia Germană de ofițeri. 1941-1944*, dosar nr. 75/1943-1944, f. 1.

⁹ ANR, Fond *Președinția Consiliului de Miniștri (PCM)*, Dosar nr. 458/1940, f. 52, “Memoriul” întocmit în 26 martie 1941 de prof. Avram P. Todor, la cererea generalului Ion Antonescu. Directorul de cabinet A.P. Todor îi aducea la cunoștință situația prezentată de Mitropolitul Bălan, în timpul unei “lungi convorbiri de la Sibiu”, precum și îngrijorarea acestuia față de situația bisericii românești din Ardealul de Nord, unde statul maghiar favorizează pe față în Maramureș trecerea ortodocșilor la alte confesiuni”.

¹⁰ C-tin. Voicu, *Biserica românească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală și națională a poporului român*, Sibiu, 1988, pp. 227-247; C. Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Iași, 1998, p. 153-159. Vezi și M. Fătu, *Biserica românească din nord – vestul țării sub ocupația horthystă 1940-1944*, Timișoara, 1985, pp. 65-70, 82-110; Idem, *Din istoria Transilvaniei. Documente*, Alexandria, 1999.

¹¹ Vasile Pușcaș, *Transilvania și aranjamentele europene*, Cluj-Napoca, 1995, p. LXII, în scrisoarea trimisă baronului von Killinger, de către Mihai Antonescu, la data de 24 iunie 1942, sunt recapitulate toate „intervențiile făcute de guvernul român la Cancelariile Axei, pentru rezolvarea situației românilor din Transilvania de Nord”.

¹² ANR, *loc.cit.*, dosar 48/1942, pp. 329-330 (Memoriul „Situația Transilvaniei” trimis Legației Italiei și Germaniei de către Mihai Antonescu).

¹³ Ottmar Trașcă, *Relațiile româno-ungare și problema Transilvaniei (I)*, Iași, 2004, p. 339.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ ANR, *loc.cit.*, dosar 48/1942, p. 333-336, cf. *Memoriului* adresat Legației Italiei și Germaniei de către Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri „spre deosebire de biserica ortodoxă, care a lăsat în teritoriul cedat numai 339.448 credincioși, biserica unită este legată aproape în întregime de Transilvania de Nord, unde au rămas sediile Episcopioilor de Cluj, Oradea și Baia Mare, cu 1.066.145 credincioși”. Vezi și *Un an de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord*, 1942, București, p. 37.

Numărul preoților arestați a fost de 16 în eparhia greco-catolică Baia Mare și 15 în eparhia Oradiei¹⁸. Au fost maltratați și insultați 29 de preoți din eparhia Cluj, 20 din Oradea, fiind puși sub control polițienesc 13 preoți din eparhia Oradiei și 2 din Maramureș.

În primele luni după instalarea administrației militare horthyste au fost expulzați 7 preoți din eparhia greco-catolică Cluj, 10 preoți din eparhia greco-catolică Oradea și 20 preoți din eparhia Baia Mare, refugiindu-se în România 29 preoți din eparhia Cluj, 33 din Oradea și 30 din Baia Mare¹⁹. Până în luna decembrie a anului 1940, din totalul de 354 preoți ai eparhiei greco-catolice Cluj-Gherla (existent în august 1940) rămăseseră 302 preoți²⁰.

Din Episcopia Oradiei au fost expulzați dr. Coriolan Tămăian, rectorul Academiei de teologie și directorul ziarului „Vestitorul”, Ioan Trufașu, preot la Acâș, Alexandru Cădariu, preot în Crasna, Mihai Boca, Valentin Sima, paroh în Vârșolț, Demetriu Halmăjan din Ciutelec, Victor Achim din Recea, Gavril Pop din Cătăluș, Pavel Pordea din Iaz, Nicolae Criste din Sărsig²¹.

Patru profesori de la Academia teologică greco-catolică din Oradea și doi de la cea din Cluj „au fost nevoiți să părăsească teritoriul cedat Ungariei”²².

Episcopului greco-catolic al Oradiei, dr. Valeriu Traian Ferențiu, i-a fost interzisă întoarcerea la reședință, aflându-se la Beiuș în momentul intrării trupelor ungare în Ardeal, refuzându-i-se astfel „cetățenia maghiară”²³, deoarece, Beiușul fiind teritoriu românesc, puterea maghiară a considerat că episcopul Ferențiu a optat pentru cetățenia română. Vicarul său general, episcopul auxiliar dr. Ioan Suciu, consacrat la 22 iulie 1940, nu a fost recunoscut de oficialitatea maghiară. Episcopul Maramureșului, dr. Alexandru Rusu, fiind numit în anul 1930 la o eparhie nou înființată și confirmată de guvernul român, a fost doar „tolerat”, nefiind recunoscut ca episcop, deoarece autoritățile maghiare recunoșteau doar organizarea ecleziastică existentă până la Marea Unire din 1918²⁴. În noile condiții Sfântul Scaun l-a numit pe episcopul Iuliu Hossu și Administrator Apostolic al Eparhiei de Oradea²⁵, singurul episcop recunoscut de noua putere, fiind numit în scaunul Episcopiei de Gherla în anul 1917.

Din cele trei episcopii existente înaintea arbitrajului doar Episcopia Clujului a fost recunoscută, însă numai formal²⁶, celelalte fiind menținute într-o situație neclară sub raport juridic²⁷.

Episcopul Iuliu Hossu devenise unicul reprezentant oficial al comunității bisericești în fața autorităților de stat ungare. Impresionat și puternic afectat de crimele săvârșite de horthyști în toamna anului 1940, a refuzat să mai participe la lucrările Camerei Magnaților de la Budapesta, deși era singurul român membru de drept încă din anul 1917. În toată perioada dictatului de la Viena s-a dedicat cu multă dăruire slujirii bisericii românești și a credincioșilor săi, indiferent cărei eparhii erau aceștia arondați, străbătând neobosit satele, spitalele și lagărele de muncă, pentru a încuraja și a fi alături de toți cei ce aveau nevoie de foarte mult sprijin. Drept urmare a fost numit „episcopul vizitațiilor canonice” (până în

¹⁶ ANR, Fond PCM - cabinet militar, dosar nr. 396/1943, f. 252-254. Vezi și O. Trașcă, *op. cit.*, (I), p. 340.

¹⁷ O. Trașcă, *op. cit.*, p. 340. Vezi și „Universul”, Anul 61, nr. 281/ 13 octombrie 1944, București.

¹⁸ ANR, Direcția Județeană Maramureș (DJMM), Fond Episcopia greco - catolică de Maramureș, f. 80: „Sacerdoti imprigionati: Giovanni Suciu, Vescovo ausiliare di Oradea, Gabriele Stan professore all Academia di teologie, Antoniu Băliban pensionario, Gheorghe Erdei, parrocco di Fegernic, Simion Man, parrocco di Bădăcin, Liviu Pop, parrocco di Siciu, Liviu Trufașu, parrocco di Zalău II, Virgil Moldovan parrocco Nușfalău”.

¹⁹ ANR, DJMM, *loc.cit.*, Dosar 4/1941-1944, f. 30. Vezi și ANIC, Fond PCM, dosar nr. 48/1942, f. 333.

²⁰ MAE, Fond Transilvania, vol.199/1940-1941, f. 177.

²¹ ANR, DJMM, *loc. cit.*, dosar nr.4/1941-1944, f. 79.

²² O. Trașcă, *op. cit.*, p. 338.

²³ Aurel Sergiu Marinescu, *Înainte și după Dictatul de la Viena*, București, 2000, p. 154. Vezi și „Universul”, Anul 61, nr. 281/ 13 octombrie 1944, București.

²⁴ Silvestru Aug. Prunduș, Clemente Plaianu, *Cardinal Iuliu Hossu*, Cluj, 1995, p. 116.

²⁵ *Ibidem*. Vezi și S.A. Prunduș, *Catolicism și Ortodoxie Românească – scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj, 1944; Vezi și www.bru.ro/cluj-gherla, pagina Eparhiei de Cluj-Gherla, *Cei 12 Episcopi martiri*.

²⁶ ANR, Fond PCM., dosar nr.48/1942, f. 333.

²⁷ *Loc.cit.* Vezi și S.A. Prunduș, *op. cit.*, p. 115, „dintre românii cedați, majoritatea zdrobitoare au fost greco-catolici, peste un milion, grupați în trei episcopii, de Cluj-Gherla, de Oradea și a Maramureșului, și o parte din teritoriul Arhidiecezei cu parohiile situate în bazinul Mureșului de Sus, protopopiatele Teaca și Târgu Mureș, grupate într-un vicariat provizoriu cu sediul la Târgu Mureș, condus de protopopul prof. Iosif Pop”.

anul 1942 efectuase peste 600 de vizitații²⁸), dar și „sol al păcii”, deoarece chiar și în unele sate cu locuitori sași sau maghiari era primit „cu fanfare”, iar oamenii îl întâmpinau îmbrăcați „sărbătorește”²⁹.

Biserica ortodoxă românească avea să fie supusă și ea unui proces de anihilare menit să destructureze caracteristici identitare, provocând clivaje nu numai în unitatea teritorială a românilor, dar și în cea națională. Episcopul Maramureșului, I.P.S. Vasile Stan, a fost expulzat în România la finele anului 1940, sediul provizoriu al Episcopiei fiind mutat la Sibiu³⁰. O parte din personalul episcopiei l-a urmat, la conducere rămânând doar membrii Consiliului eparhial, care în cele din urmă au fost arestați, unora dintre ei pierzându-li-se urma³¹. Împreună cu episcopul Stan s-au refugiat și 54 de preoți³². Consilierul și vicarul episcopiei, Alexia Latiș, a fost întemnițat la Satu Mare, la fel și consilierii Ion Rujdea (fost protopop de Satu Mare) și Mihail Munteanu, care apoi s-au refugiat în luna ianuarie a anului 1941. Arhimandritul Gherasim Agapie a fost arestat, iar apoi expulzat. Din cei 80 de preoți ai episcopiei la finele anului 1940 au rămas doar 24, ceilalți fiind expulzați. Până la data de 10 ianuarie 1941 toți consilierii eparhiali au fost expulzați³³.

În aceste condiții episcopul de Maramureș încredințează conducerea eparhiei episcopului Nicolae Colan al Clujului: „cu frățească dragoste Te înștiințez că nerecunoscându-mi-se cetățenia maghiară, nu mă pot înapoia deocamdată la scaunul eparhiei mele din Sighet și în mijlocul credincioșilor. Drept aceea prin aceasta îți transmit toate puterile jurisdicționale și canonice ce le-am exercitat ca episcop al Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului, cu rugămintea să iei în absența mea în părintească ocrotire această episcopie, cu preoții și credincioșii ei și cu toate înzeștrările pe care le are. Îți pun îndeosebi la inimă salvarea clopotelor episcopiei și a vechiului iconostas demontat la ordin din capela episcopescă”³⁴.

Marea dorință a episcopului nu a putut fi îndeplinită deoarece, după ocuparea Maramureșului de către armata maghiară, Generalul Iosif Rady, comandantul garnizoanei, a intrat la 8 septembrie 1940 în Palatul episcopal din Sighet transformându-l în cazarmă. Cu mitralierele a doborât crucile de pe turla, a scos iconostasul, a coborât clopotele și le-a împărțit maghiarilor din satele de peste Tisa, iar clopotul gigantic donat de regele Carol al II-lea pentru viitoarea Catedrală episcopală a fost dat ucrainenilor din Rona de Sus, unde se află până în ziua de azi³⁵. Emblema de pe fațada Episcopiei Maramureșului a fost înlăturată, iar altarele ortodoxe închise, cheile bisericilor ortodoxe din Maramureș fiind păstrate de către armata de ocupație³⁶. Generalul și-a încununat opera distructivă cu afirmația: "Biserica Ortodoxă va fi desființată iar ortodoxia nu va mai exista în Maramureș"³⁷.

Și episcopul Oradiei, I.P.S. dr. Nicolae Popovici a trecut prin momente dramatice și umilitoare, fiind alungat din reședința sa episcopală, „aruncat în temniță în noaptea de 4/5 octombrie 1940”³⁸, iar apoi urcat într-un tren cu vagoane pentru vite și expulzat peste graniță³⁹. Partea episcopiei de Oradea rămasă în Ungaria a fost organizată în vicariat, condus de I.P.S. Arhimandritul Ioan Dinu.

Episcopul Fleacului și Clujului, I.P.S. Nicolae Colan, pentru a-și încuraja credincioșii și a le dovedi că este alături de ei, prin *Pastorala* trimisă imediat după cedarea Ardealului, le-a adresat cuvinte de mângâiere, spunând: „în clipele grele prin care trecem, gândul meu și dragostea mea de părinte sufletesc este la Voi. La Voi este și grija mea întreagă. Din ea izvorăsc cuvintele de mângâiere, de povățuire și de întărire pe care Vi le trimit și pe care Vă rog să le ascultați și să le urmați cu luare aminte.

²⁸ „Săptămâna”, an XV, nr. 473, 22 noiembrie 1942, Beszterce-Bistrița. Vezi și *Almanahul Cooperativelor „Plugarul” din Ardealul de Nord*, Kolozsvár-Cluj, 1944, p. 327.

²⁹ S.A. Prunduș, *op. cit.*, p. 168.

³⁰ *Ibidem*. Vezi și A. Plămădeală, *Biserica și Dictatul de la Viena*, București, 2002, p. 28.

³¹ ANR, Fond PCM, Doc. nr. 725/1941, „Raport despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului în urma arbitrajului de la Viena”.

³² *Loc.cit.*, f. 232, Raportul trimis de către Legațiunea Regală a României din Budapesta, către Ministerul Afacerilor Străine de la București, la data de 5 martie 1941.

³³ ANR, Fond PCM, Dosar 118/194., f. 58.

³⁴ *Loc.cit.*, f. 64. Vezi și N. Corneanu, *op.cit.*, p. 165.

³⁵ Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului (EORMM), Doc. nr. 251/1941.

³⁶ EORMM, Doc. nr. 425/1945.

³⁷ ANR, *loc.cit.*, f. 67, cf. “Raport despre suferințele Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului în urma arbitrajului de la Viena”. Raportul se găsește și la MAE, Fond *Transilvania*, vol. 198/1940-1944, f. 327-365. Vezi și M. Fătu, *Biserica...*; N. Corneanu, *Biserica românească...*

³⁸ C.Voicu, *op.cit.*, p. 236.

³⁹ Gh.I. Bodea, I. Suci, V.T. Pușcaș, I. Ilie, *Administrația Militară Horthystă în Nord-Vestul României. Septembrie-Noiembrie 1940*, Cluj-Napoca, 1988, pp. 443-444.

Judecata de la Viena a împărțit Ardealul în două. Prin ea ați fost despărțiți și voi, iubiții mei fii sufletești. Unii ați rămas în România, iar alții veți trăi de-aici înainte în cuprinsul statului Ungar. Jertfa acestei împărțiri s-a dus cu bunul gând de a păstra pacea măcar în acest ostrov al pământului, pe care voința lui Dumnezeu a rânduit să trăiască împreună, în pace fiii națiunii românești și ai celei maghiare. De aceea, dragii mei, pace și bună înțelegere să fie între Voi toți; pace și încredere în purtarea de grijă a Părintelui celui ceresc, care ne-a certat de multe ori dar niciodată nu ne-a părăsit.

Vă îndemn deci – iubiții mei Fii sufletești – să lepădați din sufletul Vostru orice deznădejde, orice ură, orice dor de răzbunare. Strângeți cu bucurie curată orice mână care Vi se întinde în numele păcii. Umpleți-vă sufletul cu nădejdea în Domnul... Fiți ascultători față de stăpânirea legiuită și mai presus de toate fiți fiii devotați ai bisericii noastre⁴⁰.

Pentru o imagine cât mai completă a transformărilor la care a fost supusă biserica ortodoxă din nord – vestul Transilvaniei pe parcursul anilor 1940 – 1944, este necesar să evidențiem numărul mare al preoților expulzați și refugiați, ce s-a ridicat la 1254⁴¹, incluzându-i pe episcopii Vasile Stan al Maramureșului și **Nicolae Popovici al Oradiei**⁴². Singurul episcop ortodox rămas în teritoriul transilvănean a fost cel al Clujului, Nicolae Colan, dar Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului, nu a fost recunoscută de către guvernul maghiar⁴³. I.P.S. Nicolae Colan, descria relevant întregul proces de anihilare la care a fost supusă ortodoxia din Ardeal: “bisericele ne-au fost dărâmate sau arse, sau prefăcute în magazine, sau închise; școlile ne-au fost luate, așezămintele culturale desființate; bunurile câștigate cu trudă jefuite, folosirea graiului nostru neîngăduită uneori nici chiar pe stradă”⁴⁴.

Înlăturarea clerului avea menirea de a destabiliza viața confesională românească, comunitățile ce rămâneau fără conducătorii spirituali fiind mai ușor de convertit religios, iar procesul deznaționalizării căpăta șanse mărite de reușită. Gravitatea situației a fost dezbătută inclusiv în ședințele Consiliului de Miniștri din guvernul Ion Antonescu, fiind evidențiată politica maghiarilor care “intenționează să destrame organizația bisericească a românilor, ca astfel mai ușor să-i deznaționalizeze”⁴⁵.

Situația bisericii ortodoxe în anii arbitrajului de la Viena era descrisă de **Consulatul General Regal Român de la Oradea**, prin rapoartele întocmite de către consulul Mihai Marina, ce sesiza „presiunea înfricoșătoare care se exercită fără stavilă” pentru „trecherile de la religiile românești – ortodoxă și greco-catolică – la protestantism și la romano-catolicism. Încercările de prozelitism cunoscute înainte de război sunt glume inofensive față de infernul de azi: Românii, sate întregi, somați să se lepede de legea străbună, în locul preoților români, alungați din mijlocul credincioșilor, preoți de lege străină intrând în bisericile părăsire”⁴⁶.

Prin telegrama trimisă la data de 23.IV.1942, consulul M. Marina informa Ministerul Afacerilor Străine de la București despre faptul că „Ministerul Cultelor Ungar a invitat Episcopia ortodoxă ca în corespondența cu proprii ei preoți să nu se mai întrebuințeze numele comunelor și în forma românească”⁴⁷.

Consulul Mihai Marina sesiza prin Nota din 29.IV.1942 și cazul parohiilor ortodoxe din Cean și Tășnad unde, „în urma intrării ungarilor în Nordul Transilvaniei, au rămas fără preoți. Toate lucrurile sfinte ce se aflau în biserica ortodoxă din aceste două comune au fost depuse la Dumitru Negruț din Cean. Obiectele sacre au fost ridicate din această casă de către autoritățile comunale, profanate, călcate în picioare, iar Negruț a fost bătut de jandarmii unguri”⁴⁸.

⁴⁰ „Calendarul creștin”, anul III, 1941, pp. 115-116.

⁴¹ Atanasie Bran, *Lupte și jertfe pentru Ardeal*, Brașov, 1944, p. 118. Vezi și ziarul “Transilvania noastră”, Anul II, Nr. 6, din 9 ianuarie 1944, p. 3, care în articolul “Câți refugiați ardeleni avem?”, specifică numărul preoților ca fiind de 1227 refugiați.

⁴² “Universul”, Nr. 281, 13 Octombrie 1944: „Episcopul ortodox al Orăzii, dr. Nicolae Popovici, a fost expulzat într-un vagon de vite și episcopul ortodox al Clujului, dr. Nicolae Colan a fost adus la cercul de recrutare și tratat cu o necucuviniță fără pereche”. Vezi și A. Plămădeală, *Biserica și Dictatul de la Viena*, în „Acta Musei Napocensis”, 32/2, Cluj-Napoca, 1996, p. 27.

⁴³ Mihai Fătu, *op. cit.*; C. Voicu, *op. cit.*, p. 234; Victor Deac, *Almanahul Cooperativelor „Plugarul” din Ardealul de nord*, Kolozsvár-Cluj, 1944, p. 322.

⁴⁴ Daniela Bălu, *Dictatul de la Viena și destructurarea bisericii românești sătmărene*, în www.voocearomanului.ro, 2020.

⁴⁵ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, vol. III (aprilie-iunie 1941)*, Ediție întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă și colaboratorii, București, 1999, p. 369.

⁴⁶ MAE, Fond *Transilvania*, vol. 199/1840-1941, f. 288.

⁴⁷ *Loc.cit.*, f. 259.

⁴⁸ *Loc.cit.*, vol. 201/1942, f. 267. Nota cu nr. 33316.

În Raportul asupra situației Episcopiei Ortodoxe Române Oradea, din perioada 31 august 1940 – 30 aprilie 1942, se arată că Episcopia încă „din primele zile ale ocupației ungurești a fost sistematic urmărită de a fi sărăcită materialicește și distrusă moralicește. Ziarele locale maghiare au scris zilnic coloane întregi despre nedreptățile ce le-ar fi comis Statul Român, atunci când a dotat Episcopia Ortodoxă Română de Oradea prin reforma agrară cu 100 de hectare de pământ, neținând seama că Episcopia Maghiară de rit latin stăpânește de la Statul ungar 400.000 jugăre cadastrale în județul Bihor și imobile atâtea câte i-au trebuit, iară de la Statul român a primit anual milioane grele în rente de Stat, pentru pământul expropriat pentru țărani”⁴⁹. Raportul evidențiază implicarea administrației și a comandamentelor militare maghiare pentru a alunga „peste graniță pe toți intelectualii: preoți, profesori, învățători, medici, avocați, pe toți negustorii, meseriașii și alți români cu stare materială mai bună, rămânând avuții acestora la discreția acestei administrații. Tot atunci administrației militare i-a reușit să deposedeze de ultima brazdă de pământ, primită prin reforma agrară Română, sate întregi, toate instituțiile culturale românești, între care în primul rând biserica și Episcopia Ortodoxă Română. Pradă acestei administrații n-au căzut numai pământurile provenite din reforma agrară, ci și imobilele românilor, ale parohiilor și ale Bisericii Ortodoxe române”⁵⁰. Scopul urmărit de stăpânirea maghiară, se arată în Raport, era „baterea păstorului și risipirea turmei, sărăcirea totală a Episcopiei, a bisericii în general și a preoților, iar prin aceasta dezmembrarea Episcopiei, a parohiilor, dezorientarea credincioșilor și trecerea lor la religii ungurești, reformată și catolică, sau, mai nou la religia ortodoxă maghiară”⁵¹.

În pofida tuturor pierderilor materiale suferite de biserică și comunitățile ortodoxe, de bulversările la care acestea au fost supuse, atitudinea comună a fost aceea a păstrării unității spirituale, chiar și în vremurile “când țara și neamul au fost zguduite din nou din temelii”, românii ardeleni înțelegând “că nu se poate păstra unitatea Neamului, puterea lui, fără aluatul credinței plămădit la umbra Bisericii”⁵².

⁴⁹ ANR, Direcția Județeană Bihor, Fond *Episcopia Ortodoxă Oradea*, dosar 281/1942, f. 11.

⁵⁰ *Loc.cit.*, f. 11.

⁵¹ *Loc.cit.*, f. 17.

⁵² “Transilvania noastră”, Anul II, Nr. 7, 16 ianuarie 1944, p. 3.